

Warszawa, 30.11.2022

Monika Szczygielska
Uniwersytet Warszawski
Wydział Lingwistyki Stosowanej
Instytut Lingwistyki Stosowanej

Autoreferat rozprawy doktorskiej pt. „Dostępność wydarzeń dla osób z niepełnosprawnością w Polsce”

wykonanej pod kierunkiem
prof. ucz. dr. hab. Agnieszki Szarkowskiej
Instytut Lingwistyki Stosowanej, Wydział Lingwistyki Stosowanej
Uniwersytet Warszawski
Promotor pomocniczy: dr Anna Jankowska
Uniwersytet w Antwerpii

1. Wybór i znaczenie tematu

Dostępność wydarzeń dla osób z niepełnosprawnością to w badaniach naukowych temat nowy. Referowana rozprawa doktorska jest, według mojej najlepszej wiedzy, pierwszą pracą ukazującą kompleksowo dostępność wydarzeń w kontekście przekładoznawstwa, prawa i praktyki. Rozprawa ma zatem charakter interdyscyplinarny.

Przystąpienie do Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych (KOPON) przez Unię Europejską w naturalny sposób zaowocowało zmianą prawodawstwa unijnego i krajowego. Dostępność w Polsce zyskała na znaczeniu wraz z wymogiem jej stosowania podczas realizacji projektów z funduszy unijnych oraz dzięki rządowemu programowi Dostępność Plus, w ramach którego działania w zakresie dostępności są finansowane. Podjęty w niniejszej rozprawie temat jest niezwykle ważny społecznie. Szacuje się, że w Polsce 22,6% mieszkańców, czyli ok. 8,6 mln osób, żyje z odczuwaną niepełnosprawnością biologiczną (GUS 2021, s. 22), czyli długotrwale naruszoną sprawnością fizyczną, umysłową, intelektualną lub w zakresie zmysłów. 13% Polaków ma orzeczoną niepełnosprawność lub deklaruje poważne ograniczenia w wykonywaniu zwykłych czynności mimo braku prawnego potwierdzenia niepełnosprawności. U niemal połowy mieszkańców Polski (49%) w 2019 r. wystąpiły długotrwale problemy zdrowotne lub choroby przewlekłe, trwające przynajmniej 6

miesiące. Dane te obrazują stan społeczeństwa sprzed pandemii COVID-19 i wojny w Ukrainie. Aktualnie liczby te mogły wzrosnąć. Każda z ujętych w tych statystykach osób jest potencjalnym uczestnikiem dostępnych wydarzeń.

2. Przedmiot rozprawy i pytania badawcze

Referowana rozprawa doktorska dotyczy dostępności wydarzeń dla osób z niepełnosprawnościami. Dostępność rozumiana jest zgodnie z KOPON jako umożliwienie każdemu m.in. pełnego udziału we wszystkich sferach życia przez dostęp do środowiska fizycznego, środków transportu, informacji i komunikacji, w tym technologii i systemów informacyjno-komunikacyjnych lub likwidację przeszkód i barier w dostępie do nich (art. 9 KOPON).

Dostępne wydarzenia to takie, podczas których odbiorcom z niepełnosprawnościami zapewniono usługi i narzędzia o charakterze kompensacyjnym, w tym m.in. z dziedziny przekładu audiowizualnego, takie jak napisy dla niesłyszących, tłumaczenie na język migowy dla osób głuchych czy audiodeskrypcja dla osób niewidomych. Wydarzenia na żywo są tu więc traktowane jako nowe środowisko tłumaczeniowe, w którym zastosowanie mają usługi przynależące do dziedziny przekładu audiowizualnego.

Za podstawowy cel niniejszej rozprawy autorka postawiła sobie zbadanie stanu dostępności wydarzeń na żywo w Polsce oraz ich transmisji online. Cel ten został zrealizowany w szczególności poprzez analizę wybranych wydarzeń pod kątem ich dostępności cyfrowej i komunikacyjno-informacyjnej dla uczestników z różnymi rodzajami niepełnosprawności. Drugim celem było zbadanie stanu prawnego dostępności wydarzeń, który stanowi punkt wyjścia dla wszelkich działań podejmowanych przez podmioty realizujące zadania z funduszy publicznych i europejskich oraz sprawdzenie, czy przepisy te są przestrzegane. Zadanie to zostało zrealizowane przede wszystkim przez analizę europejskich i polskich aktów prawnych oraz odniesienie ich do wydarzeń opisanych w części badawczej rozprawy. Trzecim celem było zbadanie stanu normalizacji dostępności wydarzeń. W tym celu dokonano przeglądu norm i wytycznych związanych z organizacją wydarzeń. W efekcie pierwszej na taką skalę analizy krytycznej ustalono punkt wyjścia i ramy dla dostępności wydarzeń w Polsce.

Przedmiotem badań w niniejszej rozprawie były wydarzenia na żywo zarówno stacjonarnie, jak i online: konferencja naukowa, konferencja prasowa, spotkanie z wyborcami,

inauguracja roku akademickiego, koncert. Wydarzeniom przeważnie towarzyszyła transmisja online, która została uwzględniona w badaniu.

Ze względu na obszerność tematyki autorka koncentruje się na dostępności cyfrowej, komunikacyjno-informacyjnej oraz mediów, pomija natomiast dostępność architektoniczną, choć w przypadku wydarzeń stacjonarnych jest ona równie ważna. Kwintesencją dostępności jest kompleksowe zapewnianie usług. Analiza literatury przedmiotu wykazała, że dotychczasowe badania koncentrują się jednak głównie na pojedynczych usługach z zakresu dostępności. Kompleksowe zapewnianie usług i relacje między nimi a wydarzeniami pozostają aktualnie poza zainteresowaniem badaczy specjalizujących się w przekładzie audiowizualnym i dostępności mediów. I tę właśnie lukę wypełnia niniejsza rozprawa doktorska.

3. Struktura rozprawy

Niniejsza rozprawa składa się z trzech części: teoretycznej, prawnej i badawczej. Rozdział pierwszy sytuuje dostępność w kontekście przekładoznawstwa, przekładu audiowizualnego i studiów nad dostępnością mediów. W tej części analizie poddane zostały definicje i zakresy dostępności: architektonicznej, cyfrowej i komunikacyjno-informacyjnej oraz dostępności mediów. Korzystając z autorskich metafor „pawiego oka” i „kwiatu” obrazowo przedstawiono relacje między prawną typologią dostępności a tą wynikającą z tradycyjnego i współczesnego ujęcia przekładu. Autorka szczegółowo omawia kształtowanie się dostępności jako nowej interdyscyplinarnej dziedziny nauki. W tym rozdziale przedstawiono definicje usług świadczonych podczas wydarzeń na żywo: audiodeskrypcję, napisy i tłumaczenie na język migowy. Opisany został także stan badań nad dostępnością mediów.

Rozdział drugi stanowi przegląd i analizę prawa dotyczącego zapewniania dostępności podczas wydarzeń na żywo. Analizie poddane zostają europejskie oraz polskie akty prawne ze szczególnym uwzględnieniem ich roli dla dostępności wydarzeń i możliwości praktycznego zastosowania w celu faktycznego zapewnienia dostępności dla osób z niepełnosprawnościami. W tej części przedstawione są również normy i wytyczne dotyczące poszczególnych usług realizowanych na żywo. Konkluzja tego rozdziału kreśli obraz wymagań w zakresie dostępności lub ich braku wobec organizatorów wydarzeń w przepisach prawa europejskiego i polskiego.

Rozdział trzeci to analiza krytyczna sześciu studiów przypadku (ang. *case studies*) z różnego typu wydarzeń na żywo. Dwa główne studia przypadków to kampania prezydencka 2020 r. i konferencje prasowe rządu na temat COVID-19. Ponadto analizie poddane zostały międzynarodowa konferencja Intermedia 2019, konferencja inaugurująca program Dostępność Plus jako wydarzenia stacjonarne połączone z transmisją online, transmisje z inauguracji roku akademickiego na polskich uczelniach oraz transmisje z koncertów.

Dodatkowym efektem i jednocześnie praktycznym wymiarem pracy jest powstanie roboczych list kontrolnych, które mogą służyć organizatorom wydarzeń na żywo i transmisji online z wydarzeń w celu precyzyjnego i skutecznego zapewniania dostępności. Materiał badawczy wzbogacają również porównania polskich praktyk do rozwiązań stosowanych aktualnie w Europie i Stanach Zjednoczonych.

4. Metodologia i materiał badawczy

Przy pełnej świadomości metod dominujących w badaniach językoznawczych główna część pracy przedstawiona w rozdziale III powstała metodą jakościową w oparciu o pogłębioną analizę przypadków konkretnych wydarzeń z zastosowaniem list kontrolnych (Parfitt, Sanvido 1993; Gawande 2007, 2010).

Analizie poddane zostały konkretne wydarzenia na żywo (por. Apanowicz 2002, s. 70), w określonym kontekście sytuacyjnym i prawnym (Hartley 2004, s. 323), których dobór miał charakter celowy (Kozuch, Marzec 2014, s. 34). Wśród analizowanych w pracy przypadków występują zarówno pojedyncze: konferencja Intermedia, konferencja programu Dostępność Plus, jak i wielokrotne: kampania wyborcza, konferencje prasowe rządu, inauguracje roku akademickiego, i koncerty (por. Yin 1994:14).

Materiał badawczy, na który składają się głównie multimedia, zgromadzony został z zastosowaniem metod obserwacyjnych, w tym obserwacji uczestniczącej (Frankfort-Nachmias, Nachmias, Hornowska 2001), która pozwoliła być autorce bliżej zachodzących zdarzeń. Przykładem zastosowania metody w kontekście niniejszej pracy jest obserwacja przebiegu konferencji czy inauguracji, podczas których autorka pełniła rolę koordynatora lub doradcy. Autorka stosuje głównie obserwację niekontrolowaną (Frankfort-Nachmias i in. 2001, s. 230), w której badacz dokonuje obserwacji bez ściśle zaplanowanego, usystematyzowanego klucza odpowiedzi.

Listy kontrolne (czeklista, ang. *checklist*) posłużyły autorce do określania potencjalnych problemów i podejmowania działań w celu ich uniknięcia (Parfitt, Sanvido 1993). Czelisty

mają formę pytań i odpowiedzi, pozwalają sprawdzić poprawność wykonania sekwencji czynności i jednocześnie określają minimum działań, które trzeba podjąć, by osiągnąć cel, którego dotyczą (Gawande 2007, 2010).

W referowanej rozprawie listy kontrolne zastosowano jako narzędzia pre i post factum. W pierwszej kolejności autorka używa czeklist jako narzędzia do oceny stanu dostępności wydarzeń i transmisji online, w drugiej proponuje organizatorom wydarzeń czeklisty do zastosowania przy identyfikacji potencjalnych problemów podczas planowania dostępności wydarzeń.

Na materiał badawczy wykorzystany do analizy składają się: dokumentacja audiowizualna, fotograficzna, materiały graficzne, dokumentacja z mediów i zapis działań w mediach społecznościowych z sześciu rodzajów wydarzeń na żywo. Do analizy wybrane zostały wydarzenia spełniające następujące kryteria:

- **czas organizacji wydarzenia** – analizowane wydarzenia odbyły się w latach 2018–2022, czyli po ogłoszeniu przez rząd programu Dostępność Plus oraz wytycznych dotyczących organizacji dostępnych wydarzeń organizowanych z funduszy UE;
- **obowiązek dostępności** – wśród analizowanych wydarzeń znajdują się wydarzenia, których dostępności częściowo lub całkowicie wymaga prawo oraz wydarzenia zorganizowane w sposób dostępny na zasadach dobrowolności z inicjatywy organizatorów;
- **zastosowane rozwiązania** – przy wyborze preferowane są wydarzenia, przy organizacji których organizatorzy zastosowali lub powinni zastosować co najmniej trzy rodzaje usług dostępnościowych dla różnych grup odbiorców;
- **różnorodność wydarzeń** – wydarzenia dobrane zostały tak, aby miały różnorodny charakter, np. spotkania wyborcze, briefingi prasowe, konferencja z wystawą, międzynarodowa konferencja naukowa, inauguracja roku akademickiego, impreza muzyczna;
- **transmisja online** – analizie poddane zostały wydarzenia, które organizowane były stacjonarnie lub online w połączeniu z transmisją na żywo.

5. Studia przypadków

Poddane analizie studia przypadków dotyczą wydarzeń zorganizowanych w latach 2018-2022.

Studium przypadku 1 to prezydencka kampania wyborcza z 2020 roku. W pierwszej kolejności analizie poddane zostały: spoty oraz nagrania z konferencji prasowych Państwowej Komisji Wyborczej (PKW), która jako podmiot publiczny zobowiązana jest do zapewniania dostępności cyfrowej. Opublikowane w internecie materiały PKW były tłumaczone na polski język migowy, ale nie zawierały napisów, a to ta usługa jest wymagana prawem. Następnie przeanalizowane zostały nagrania ze spotkań kandydatów na prezydenta z wyborcami i dziennikarzami. Najbardziej dostępne były kampanie wyborcze Rafała Trzaskowskiego i Szymona Hołowni. Spotkania tych kandydatów transmitowane były online z tłumaczem PJM, a spoty przeważnie zawierały napisy. Żaden ze sztabów kandydatów nie stosował audiodeskrypcji ani napisów na żywo. Kandydaci na prezydenta zapewniali dostępność na zasadzie dobrowolności. Analizę uzupełnia badanie transmisji z debat prezydenckich, które nadawane były z napisami na żywo i tłumaczeniem na język migowy.

Studium przypadku 2 to konferencje prasowe rządu na temat COVID-19 z lat 2020-21. Transmisje internetowe oraz telewizyjne z konferencji prasowych premiera i członków rządu przeanalizowano pod kątem zapewniania tłumaczenia na język migowy oraz napisów w dość skomplikowanej sytuacji prawnej tj. stanu zagrożenia epidemicznego oraz epidemii. Mimo widocznych działań podjętych przez kancelarię premiera nie można powiedzieć, że konferencje prasowe były dostępne dla wszystkich, przede wszystkim dlatego, że usługi stosowano wybiórczo i tłumacz PJM w transmisjach był bardzo małego rozmiaru.

Studium przypadku 3 obejmuje inauguracje roku akademickiego z lat 2019-21. Inauguracje analizowane były na podstawie transmisji online, w których zapewniono usługi z zakresu dostępności. Najbardziej dostępne transmisje z inauguracji na Uniwersytecie Adama Mickiewicza i Uniwersytecie Warszawskim zawierały zarówno tłumaczenie na PJM, napisy na żywo oraz tłumaczenie foniczne na język angielski. Wyzwaniem w tym przypadku było nie tylko zapewnienie wysokiej jakości usług, ale także ich bezkolizyjne współistnienie w transmisji online.

Studium przypadku 4 i 5 to analizy konferencji, które odbyły się stacjonarnie z transmisją online. Międzynarodowa konferencja naukowa Intermedia 2019 odbyła się w języku angielskim, była tłumaczona na PJM i miała zapewnione napisy na żywo w języku polskim i angielskim. Konferencja inauguracyjna programu Dostępność Plus z 2018 roku była tłumaczona na PJM i miała zapewnione wewnątrz- i międzyjęzykowe napisy w języku polskim, audiodeskrypcję i tłumaczenie foniczne polsko-angielskie. W obydwu przypadkach

usługi były dostępne zarówno stacjonarnie, jak i w transmisji online. Najtrudniejsze podczas tych wydarzeń było zapewnienie dostępności transmisji online, w tym synchronizacja usług.

Studium przypadku 6 to przykład z dziedziny kultury – koncert. Przeanalizowane zostały koncerty organizowane przez Fundację Kultury bez Barrier w formule hybrydowej w latach 2020-21, do których zarówno stacjonarnie, jak i w transmisji online zapewniono artystyczne tłumaczenia na język migowy oraz napisy na żywo. Wydarzenia te zostały zestawione z koncertami transmitowanymi przez TVP. Koncerty organizowane przez fundację realizowane były zgodnie z zasadą, że tłumaczone na PJM i napisy są wszystkie treści tj. utwory muzyczne i wypowiedzi między nimi, czego nie można powiedzieć o realizacjach TVP.

W sześciu analizowanych przypadkach występowały różne rodzaje tłumaczeń. Analizie poddano zarówno ich aspekty językowe np. błędy w napisach, jak i czynniki pozajęzykowe, techniczne, które mają wpływ na tłumaczenie np. opóźnienie, czy rozmiar i umiejscowienie tłumacza języka migowego.

6. Wyniki badania i wnioski

Dostępność wydarzeń nie jest szczegółowo uregulowana przepisami prawa. Ani w Unii Europejskiej, ani w Polsce nie ma jednego aktu prawnego, w którym znajdowałyby się przepisy mówiące, jak zorganizować dostępne wydarzenie. Przepisy dotyczące poszczególnych aspektów dostępności wydarzeń można odnaleźć w wielu aktach prawnych z dziedziny dostępności cyfrowej, komunikacyjno-informacyjnej i architektonicznej. Podczas szerokiej analizy prawa autorka identyfikuje istotne dla dostępności wydarzeń przepisy, opisuje ich rolę i sprawdza zastosowanie w praktyce. Analiza prowadzi do konkluzji, że dziś większość działań w zakresie dostępności wydarzeń (poza projektami finansowanymi z funduszy UE) jest prowadzona na zasadzie dobrowolności. Aby dostępność wydarzeń była powszechnie zapewniana, konieczne są zmiany legislacyjne i jasne określenie wymagań. Pomocne przy tym byłoby uwzględnienie istniejących już w Europie norm ISO i ITU. Aby tak się stało, musiałyby one zostać przetłumaczone na język polski, a następnie przywołane w akcie prawnym.

Dokonana w niniejszej rozprawie analiza przypadków dostępności wydarzeń i przekładu audiowizualnego stanowi pierwsze tego typu badanie w Polsce. Podstawowym celem analizy było ustalenie stanu dostępności wydarzeń na przykładzie analizowanych studiów przypadku. Na ich podstawie można wyciągnąć wnioski dotyczące następujących aspektów dostępności:

organizacji tłumaczeń na język migowy, zapewniania napisów, w tym napisów na żywo, audiodeskrypcji.

Tłumaczenie na PJM nie jest synonimem dostępności.

Po analizie przedstawionych przypadków odnosi się wrażenie, że niektórzy organizatorzy wydarzeń traktują tłumaczenia na polski język migowy jako synonim dostępności.

Tłumaczenia na język migowy występują podczas wielu wydarzeń w każdym z analizowanych przypadków. Przeważnie realizowane są one jako dobra praktyka wyegzekwowana przez aktywne środowisko Głuchych, a nie jako wymóg prawny.

Co ciekawe, zdarza się, że podmioty publiczne zapewniają tłumaczenie na PJM, które zapewniać mogą, a nie muszą, a nie zapewniają w nagraniach wideo napisów, do których zobowiązuje je ustawa o dostępności cyfrowej. Takie przypadki zostały odnotowane zarówno w multimediami publikowanych przez PKW, KPRM, jak i uniwersytety. Tymczasem trzeba pamiętać o tym, że tłumaczenie na język migowy nie jest alternatywą dla napisów na żywo i napisów post factum. Odbiorcami tych usług są dwie zupełnie różne grupy osób z niepełnosprawnościami słuchu, z innymi oczekiwaniami i potrzebami.

Dostępność nie może być pozorna.

Organizatorzy przeanalizowanych wydarzeń zadali sobie trud organizacji tłumaczenia na język migowy. Często pod dużą presją czasu i przy zmieniającym się do ostatniej chwili kalendarzu tłumacze pozostawali do dyspozycji KPRM czy kandydatów na prezydenta. W kampanii wyborczej – tam, gdzie tłumaczenie odbywało się stacjonarnie – tłumacze dojeżdżali na miejsce spotkań w różnych miastach. Można by oczekiwać, że przy tylu poniesionych nakładach odbiorcy będą mieli zapewniony dostęp do informacji. Tymczasem nadawcy transmisji pomijali tłumacza w nagraniu lub zapewniali mu zbyt mały rozmiar (np. KPRM, TVP).

Analogiczna sytuacja dotyczyła tych, którzy zapewniają tylko ustawowe minimum przez dodanie do multimediu napisów post factum. W czasie kryzysu informacje bardzo szybko się dezaktualizują. Konferencje, podczas których podawane są informacje istotne dla zdrowia i bezpieczeństwa ludności, powinny być nadawane z napisami na żywo. Uzupełnianie po kilku dniach napisów post factum do pliku wideo zasadniczo mija się z celem. Podmiot publiczny zrealizuje swój ustawowy obowiązek, ale odbiorca nie będzie już tej informacji potrzebował (np. KPRM).

W obydwu przypadkach mamy do czynienia z działaniami fasadowymi, które nie czynią zdarzeń faktycznie dostępnymi. Samo formalne zamówienie usługi nie jest faktycznym zapewnieniem dostępności. W dostępności nie chodzi o pozorność, kluczowe jest to, aby odbiorcy rzeczywiście mieli dostęp do informacji na równi z innymi.

I nie ma tu znaczenia, czy organizatorzy zapewniają usługi dostępności, ponieważ dostrzegli potrzeby odbiorców i robią to w ramach dobrej praktyki (np. kandydaci na prezydenta, organizatorzy konferencji akademickiej), czy tylko nie chcieli łamać prawa (podmioty publiczne). Powinni zapewniać usługi profesjonalnie i tak, by odbiorcy mogli z nich faktycznie skorzystać. Inaczej mimo organizowania tych usług wydarzenia nadal nie są dostępne dla odbiorców, na co nie można się godzić zarówno z szacunku do odbiorców, jak i z perspektywy wydawania środków publicznych.

Przy zapewnianiu dostępności konieczna jest konsekwencja.

Bez względu na to, czy usługi realizowane są w ramach wymogu prawnego czy dobrej praktyki, powinny być one zapewniane ciągle. Tymczasem niemal w każdym z analizowanych przypadków zauważalne są większe lub mniejsze braki w usługach. Organizatorzy rządowych konferencji prasowych czy kandydaci na prezydenta podczas kampanii wyborczej konsekwentnie nie zapewniali napisów na żywo i audiodeskrypcji, a napisy dla niesłyszących i tłumaczenie na język migowy zapewniali wybiórczo. Czasami tłumaczenie na PJM i napisy na żywo do wybranych konferencji realizowała telewizja. Odbiorca, włączając telewizor czy planując oglądanie transmisji online, nigdy nie mógł mieć pewności, że wydarzenie będzie dla niego dostępne. Wybiórcze zapewnianie dostępności jest dyskryminacją, jest łamaniem prawa człowieka do informacji. Brak dostępu do informacji w kontekście kampanii wyborczej skutkuje utrudnieniem udziału w wyborach, a w kontekście pandemii COVID-19 – może zagrażać bezpieczeństwu i zdrowiu człowieka.

Dostępność to także audiodeskrypcja.

Wśród wszystkich przeanalizowanych przypadków audiodeskrypcja wystąpiła tylko raz – podczas inauguracji programu Dostępność Plus. Tymczasem potencjał do zapewniania audiodeskrypcji mają m.in. koncerty transmitowane w TVP i co najmniej niektóre materiały wideo wykorzystywane przez kandydatów oraz infografiki wykorzystywane podczas konferencji rządu, a także fragmenty inauguracji roku akademickiego. Trudno powiedzieć, czy konsekwentne pomijanie audiodeskrypcji wynika z braku środków, niewiedzy

o potrzebie, czy nadinterpretacji zasady, że audiodeskrypcja nie ma zastosowania podczas konferencji. Pewne jest, że przez brak refleksji nad tematem i zaniechanie działań w tym obszarze osoby niewidome nie miały kompleksowego dostępu do informacji.

Sposoby zapewniania dostępności regulują prawo i standardy.

Szczegółowa analiza przypadków wskazuje, że nie ma pewności, czy organizatorzy transmisji: KPRM, PKW, TVP, kandydaci na prezydenta, uniwersytety – znają standardy i wytyczne m.in. KRRiT w zakresie realizacji usług dostępnościowych. Trudno usprawiedliwiać ich liczne błędy popełniane przy zapewnianiu dostępności, ale jeszcze trudniej byłoby się pogodzić z faktem, że nie są to wypadki przy pracy, a świadome i zamierzone działania. Niezrozumiałe jest np., dlaczego KPRM zapewnia tłumaczenie na PJM wyłącznie podczas konferencji organizowanych w budynku kancelarii, a w terenie premierowi i członkom rządu nie towarzyszy tłumacz PJM. Działanie takie nie znajduje uzasadnienia ani w prawie, ani w wytycznych.

Tłumaczenie ma sens, gdy jest kompletne. Debata, w której nie było napisów do pytań, czy koncerty, na których tłumaczone na PJM były tylko zapowiedzi utworów, a treści piosenek już nie, co miało miejsce podczas koncertu piosenek powstańczych w 2019 r. oraz eliminacji do Eurowizji w 2022 r. – to najbardziej drastyczne przykłady, dla których nie da się znaleźć poparcia w badaniach.

Kolejna kwestia to sposób realizacji tłumaczenia na język migowy. Wytyczne KRRiT z 2021 r. (KRRiT 2021) mówią jasno, że tłumacz języka migowego powinien zajmować co najmniej $\frac{1}{8}$ ekranu, gdy drugi plan jest statyczny, a minimum $\frac{1}{12}$ w innych przypadkach. Tymczasem wśród analizowanych transmisji z debat przedwyborczych, konferencji prasowych premiera na temat pandemii COVID-19 zarówno w TVP, jak i w mediach społecznościowych KPRM tłumacz nigdy nie zajmował $\frac{1}{8}$ ani nawet $\frac{1}{12}$ ekranu. Trudno szukać logiki czy uzasadnienia technicznego takiego rozwiązania, ponieważ z dużym tłumaczem w rozmiarze $\frac{1}{8}$ ekranu widzowie mogli obejrzeć w TVP koncert kolęd i piosenek powstańczych, które w porównaniu z konferencjami nie są statyczne. Zupełnie inna jest też waga materiału, o którym zdecydowano, że będzie transmitowany z tłumaczem o wyróżniającym się rozmiarze. Nie kwestionując walorów artystycznych i rozrywkowych koncertów, które z przyjemnością się oglądało, należy zauważyć, że podczas pandemii na konferencjach prasowych podawane były informacje, od których zależało zdrowie i życie. Podobnie było z brakiem drugiego tłumacza podczas debaty prezydenckiej – wysoka jakość

tego tłumaczenia miała kluczowe znaczenie, gdyż na jego podstawie Głusi podejmowali decyzję, na kogo głosować. Tam realizacja zgodnie ze standardem okazała się dla telewizji niemożliwa, ale w tłumaczenie koncertu patriotycznego bez problemu zaangażowano aż trzy tłumaczki PJM.

Podczas kampanii wyborczej jeden z kandydatów naraził się społeczności Głuchych, zatrudniając tłumacza, którego tłumaczenie nie było zrozumiałe dla odbiorców. Sztab miał alternatywę w postaci tłumaczenia zdalnego, a mimo to zdecydował się na tłumaczenie briefingu stacjonarnie przez tłumacza, co do którego otrzymał już wcześniej sygnały, że jego umiejętności nie są wystarczające. Wyglądało to tak, jakby tłumacz był elementem wizerunkowym, postawionym obok kandydata, aby budować wśród dziennikarzy przekonanie o dostępności tej konkretnej kampanii dla osób Głuchych.

Wszystkie te sytuacje pokazują, że w zakresie dostępności wydarzeń jest jeszcze bardzo wiele do zrobienia. Wciąż są one ogromnym wyzwaniem organizacyjnym, wymagają dużej wiedzy, dostępu do technologii i budżetu.

7. Znaczenie teoretyczne i praktyczne zastosowania

Odnosi się wrażenie, że dostępność jako interdyscyplinarna dziedzina łącząca wiedzę z wielu dyscyplin: przekładu językowego, zarządzania, informatyki, technologii informacyjnych, aż po studia nad dostępnością (ang. *disability studies*) swoje 5 minut w Polsce ma jeszcze przed sobą.

Analiza przeprowadzona na potrzeby niniejszej rozprawy wykazała, że kompleksowe zapewnianie dostępności podczas wydarzeń jest trudne, ale możliwe. Jest to duże wyzwanie nie tylko dla organizatorów w Polsce, ale także - jak pokazują przykłady zagraniczne - w krajach, gdzie dostępność ma dłuższe tradycje niż w Polsce. Zapewnianie dostępności jest procesem, w którym postępy następują w drodze uczenia się m.in. przez badanie doświadczeń użytkowników. O ile percepcja usług dostępnościowych w mediach tradycyjnych jest dobrze przebadana, transmisja online to nadal tabula rasa. Lukę mogłyby wypełnić na przykład badania okulograficzne percepcji parametrów technicznych tłumaczenia języka migowego w transmisji online czy łączenia usług otwartych np. jednoczesnego wyświetlania tłumaczenia na język migowy i napisów, albo napisów międzyjęzykowych i tłumaczenia fonicznego pod kątem dysonansu poznawczego. Ciekawym badaniem byłoby sprawdzenie stosunku osób pełnosprawnych do otwartych usług dostępnościowych.

Referowana rozprawa pozwoliła także na zidentyfikowanie luk, które nie są uregulowane prawem lub regulacji, które są na tyle nieprecyzyjne, że umożliwiają niezapewnianie dostępności. W zakresie dostępności wydarzeń przepisy są niekompletne i nie zawsze jest jasne, co i kiedy faktycznie jest wymagane. Jak jest to skomplikowane pokazuje przykład transmisji online na żywo, która poza projektami finansowanymi z funduszy UE, nie musi mieć napisów i audiodeskrypcji, ale opublikowana na stronie www po zakończeniu staje się zwyczajnym multimediami, do którego trzeba zapewnić napisy rozszerzone i audiodeskrypcję.

Badania nad dostępnością wydarzeń mają charakter innowacyjny, dzięki temu wypracowane rozwiązania znajdują swoje praktyczne zastosowania. Listy kontrolne dostępne w aplikacji mobilnej, planer dostępności wydarzeń, weekendowy kurs dla organizatorów dostępnych wydarzeń - to tylko niektóre propozycje działań – wynikających wprost z wyników badań przedstawionych w rozprawie - których podjęcie pozytywnie wpłynęłoby na rozwój dostępności wydarzeń w Polsce.

To wszystko byłoby zdecydowanie łatwiej osiągnąć, gdyby o dostępności wydarzeń uczono w ramach interdyscyplinarnych studiów o dostępności. Autorka, podobnie część badaczy przed nią Greco (2018), Romero-Fresco (2018), Greco i Jankowska (2020), skłania się ku wnioskowi, że dostępność jest kategorią znacznie szerszą niż przekład audiowizualny. Relacje między dostępnością a przekładem w tradycyjnym ujęciu przekładu audiowizualnego i dostępności mediów jako subdomeny przekładoznawstwa obrazuje autorską metaforę pawiego oka. Jednak współczesne ujęcie dostępności jest zdecydowanie bardziej złożone. Precyzyjnie można je ukazać za pomocą zaproponowanej w rozprawie metafory kwiatu, co lepiej odzwierciedla dostępność jako dziedzinę interdyscyplinarną i trafniej uwzględnia jej zależności, jak i zanurzenie w przekładoznawstwie. Autorka popiera też tezę o konieczności powstania nowej dyscypliny naukowej jaką są *accessibility studies*.

8. Bibliografia

- Apanowicz J. (2002), *Metodologia ogólna*, Gdynia: Wyd. Bernardinum.
- Frankfort-Nachmias C., Nachmias D., Hornowska E. (2001), *Metody badawcze w naukach społecznych*, Poznań: Zysk i S-ka.
- Gawande A. (2007), *The way we age now*, „The New Yorker” 30(2007), 50–59.
- Gawande A. (2010), *Checklist Manifesto*, The (HB), Penguin Books India.
- Główny Urząd Statystyczny (2021), *Zdrowie i ochrona zdrowia w 2020 r.*, Kraków, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/zdrowie/zdrowie/zdrowie-i-ochrona-zdrowia-w-2020-roku,1,11.html>
- Greco G.M. (2016), On Accessibility as a Human Right, with an Application to Media Accessibility [w:] A. Matamala, P. Orero (red.), *Researching Audio Description. New Approaches*, London: Palgrave Macmillan, s. 11–33.
- Greco G.M. (2019), *Accessibility Studies: Abuses, Misuses, and the Method of Poietic Design* [w:] C. Stephanidis (red.), HCII 2019 (Lecture Notes in Computer Science, 11786), Cham: Springer, 15–27.
- Greco G.M., Jankowska A. (2020), Media accessibility within and beyond audiovisual translation [w:] *The Palgrave Handbook of Audiovisual Translation and Media Accessibility*, Palgrave Macmillan, Cham, 57–81.
- Hartley J. (2004), Case Study Research [w:] C. Cassell, G. Symon (red.), *Essential guide to qualitative methods in organizational research*, Sage.
- Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. (Dz.U. z 2012 poz. 1169).
- Kożuch A., Marzec I. (2014), *Studium przypadku jako strategia badawcza w naukach społecznych*, Zeszyty Naukowe, Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Lądowych im. gen. T. Kościuszki.
- Parfitt M. K., Sanvido V. E. (1993), *Checklist of critical success factors for building projects*, „Journal of management in engineering”, 9(3), 243–249.
- Romero-Fresco P. (2018), In Support of a Wide Notion of Media Accessibility: Access to Content and Access to Creation, „Journal of Audiovisual Translation” 1(1), 187–204.
- Romero-Fresco P. (2018), *Respeaking: Subtitling through speech recognition* [w:] *The Routledge handbook of audiovisual translation*, Routledge, 96–113.
- Stanowisko Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji z dnia 30 marca 2021 r. w sprawie jakości i sposobu realizacji tłumaczenia na język migowy w utworach audiowizualnych, <https://www.gov.pl/attachment/63298d60-53a9-4153-a8c0-0206a99aebd2>